
Ensi kertaa katkaisuhoidon hakeutuneiden miesten elämäntilanne

Jouni Tourunen

Päihdehuollon tutkimuksen tulisi eri hoitomuotojen tuloksellisuuden vertailun sijasta kohdistua siihen, mitä hoitoon sisältyy ja keitä itse asiassa hoidetaan (Savio & Sulkunen 1978, 4). Tärkeimmät tutkimuskohteet olisivat siten yhtäältä hoidon menetelmät ja ideologia, toisaalta hoitoon hakeutuneiden ihmisten elämäntilanteiden ”diagnoisoiva” erittely.

Tarkoitukseni on seuraavassa soveltaa — elämäntavan näkökulmasta — jälkimmäistä periaatetta yhden hoitopaikan (Tampereen A-klinikan katkaisuhoidoasema) yhteen asiakasryhmään (ensimmäistä kertaa hoitoon hakeutuneet miehet). Millaisesta elämäntilanteesta hoitoon on hakeuduttu ja millaisia merkityksiä alkoholin käyttö näissä elämäntilanteissa saa? Keitä yritetään hoitaa?

Miesten elämäntilanteet määrittyvät sekä menneisyyden kokemuksiä että tulevaisuuden näkymiä vasten. Neljän fiktiivisen elämäntilannetyypin avulla pyrin tuomaan esille miesten elämäntilanteiden keskeiset piirteet: pohjana ovat miesten omat kertomukset elämänsä vaiheista, nykyisestä tilanteestaan ja tulevaisuuden näköaloistaan — erityisesti suhteessa alkoholin käyttöön. Kirjoitus perustuu 109:n ensimmäistä kertaa hoitoon hakeutuneen miehen asiakaskorteista kerättyihin perustietoihin sekä 23 teemahaastatteluun (tarkemmin ks. Tourunen 1986, 3, 23—26).

Elämäntilanteen yleispiirteet

Ensimmäistä kertaa hoitoon hakeutuvat ovat toisaalta hyvin tyypillisiä päihdehuollon asiakkaita: enemmistö ammattitaitoisia palkkatyöläisiä, 35—49-vuotiaita ja kaupunkilaisia. Toisaalta ensikertalaisista on yhtä paljon yksinäisiä, naimisissa olevia sekä eronneita (näistä osa avoliitossa), eikä työttömyys ole kuin nuorimpien miesten ongelma. Ulkoiset elinehdot ovat vielä suhteellisen hyvät.

Ensikertalaiset kuuluvat kaikki Pekka Sulkusen (1980, 160) määrittelemään märkään sukupolveen, jonka aikana alkoholin kulutus on kasvanut ja käytön kulttuuriset muodot ovat etsineet uusia reittejä. Ensikertalaiset jakaantuvat kahteen ikäryhmään: keski-ikäiseen (toisen maailmansodan aikoihin syntyneisiin) ja nuoreen (1960-luvun taitteen molemmin puolin syntyneisiin). Molemmat ikäryhmät voidaan vielä jakaa kahtia neljään elämäntilannetyyppiin.

Keski-ikäiset ovat poikkeuksetta syntyneet maaseudulla, pienviljelijöiden poikina. Heidän taustansa on alkoholin käytön suhteen ”kuiva”: vanhempien alkoholin käyttö on ollut vähäistä, eikä lapsillakaan ollut nuorena käyttöön mahdollisuuksia. Keski-ikäiset elivät armeijaikään saakka kotona, isän apuna maaja metsätöissä. Armeijan jälkeen lähdettiin koettamaan onnea kaupungissa, jossa tuohon aikaan oli runsaasti työtä tarjolla. Kantavana voimana läpi elämän keski-ikäisillä on toiminut vahva ammattimiehen identiteetti: omaa elämää ja elintasoja on rakennettu ”rehellisen” ja ammattitaitoisen työnteon varaan. Keski-ikäiset ovat Jeja-Pekka Roosin (1984, 52) määrittelemää suuren murroksen sukupolvea, joka omassa elämässään, yksilötasolla, on kokenut suomalaisen yhteiskunnan suuret muutokset.

Nuorten kasvualusta on ollut urbaani ja ”märkä”: jo vanhempien alkoholin käyttö on ollut runsastakin, ja oma käyttö on nuorilla alkanut säännöllisenä pian murrosiän kokeilujen jälkeen. Nuorten suhtautuminen elämään on ongelmallisempaa kuin keski-ikäisillä aikoinaan; perinteiset elämänarvot ja päämäärät kyseenalaistetaan. Työnteko ei riitä elämäntehtäväksi, työ on vain välttämätön väline, joka mahdollistaa elämänsisällön etsimisen vapaa-aikana. Nuoret kuuluvat kaupungistuneeseen lähiöiden sukupolveen (Roos 1984, 53).

”Menee omalla painollaan”

Nuoren työttömän elämäntilannetta määrittää pitkälti ammattitaidottomuus. Koulunkäynti ei nuorelle työttömälle koskaan maistunut ja ammattikoulutus jäi hankkimatta. Ammattitaidottomuus on aiheuttanut pitkiä työttömyyskausia, työsuhteet ovat olleet tilapäisiä ja lyhyitä. Elämänkulkua leimaa toimettomuus, mielekkään tekemisen ja harrastusten puute.

”Yksinkertaisesti kun ei oo mitään tekemistä . . . se on sitä ajantappamista, sama onko arki tai viikonloppu, ei se siitä eroa . . . stressaa ku ei töitä oo, tuntee ittensä niin tyhjäksi.”

Toiseksi nuoren työttömän elämäntilannetta määrittää itsenäistymättömyys. Oman itsenäisen elämän rakentamiseen nuorella työttömällä ei ole koskaan ollut käytännön mahdollisuuksia eikä aina halujakaan elämän ”normaaliin” vakiinnuttamiseen — ammatin, työn ja perheen hankkimiseen. Niinpä nuori työtön on vielä sidoksissa vanhempiinsa sekä asumisen että rahan suhteen.

Nuoren työttömän elämässä asiat tuntuvat vain tapahtuvan ja menevän omaa rataansa ilman selviä tavoitteita tai odotuksia. Oman asunnon ja työpaikan hankkiminen ovat mielessä, mutta keinot ja riittävä motiivi tavoitteiden saavuttamiseksi puuttuvat. Elämänkulku tuntuu urautuneen jo nuoresta lähtien.

”En mä tiää, ei mulla oikein mitään tähtäimessä . . . menee niinku omalla painollaan, vähän niinku antaa mennä vaan . . . jos sais sen kämpän ja sais työpaikan, niin varmaan lähtis siitä kulkemaan . . . täytyy vaan toivoo . . .”

Nuoren työttömän sosiaaliset suhteet ovat rajoittuneet lähes tyystin samanlaisessa elämäntilanteessa oleviin, samalla tavalla alkoholia käyttäviin kavereihin. Kavereiden kesken alkoholin käyttö on ainoa ”harrastus” ja toiminnan lähde sekä oman porukkahengen, yhteisyyden, virittäjä. Alkoholikeskeinen elämäntapa määrittäytyy myös ”alokulttuuriksi”, protestoinniksi pikkuporvarillista elämänmallia kohtaan.

”Melkein aina sama porukka on, jos on enemmän rahaa niin mennään kapakkaan, jos vähemmän niin puis-

toon tai kämpille, paikalla niin suurta väliä . . . kyllä se joskus totta puhuen mielettömän hauskaa on, kun on hyvä porukka, vitsi lentää, aina hauska alottaa, naurattaa kummasti ja jututtaa . . . mutta ei se eroa siitä, oli mikä päivä tahansa, nakithan sitä on sitten silmillä lopulta . . .”

Alkoholin käytölleen nuori työtön ei osaa selvää syytä antaa. Vaikka käyttö on aiheuttanut monia vaikeuksia, alkoholia ”tulee otettua” edelleen, opittuna tapana. Alkoholin käyttö kaveripiirissä on kutistunut ainoaksi elämänpiiriksi, jossa itseään voi toteuttaa ja elämänsä saada vaihtelua.

Nuoren työttömän elämä on ollut tavallaan ”suurta ongelmaa lapsuudesta saakka” (Saarto 1983, 39); jo vanhemmilta on saatu lähtökohdaksi ”epäsosiaalisia” malleja. Alkoholin käytöstä on jo varhain muodostunut ”kävelykeppi”, jonka turvin elämän matkaa on taitettu (Kalliojärvi 1983, 76). Elämän suunnan muuttamiseen ei ainakaan vielä ole voimia. Elämä jatkaa uraansa.

”Porukkahan se pitäis jättää munkin, siinä se pulma onkin, sitä vois vaikka seota; mitä sitten silti tekis, yksin pallerois tuolla pitkin? . . . tuskin mä ikinä pystyn kokonaan lopettamaan juomisen, tuntuis vähän ihmeelliseltä . . . välillä pyörii mielessä, että kyllä mä tään lope-tan, lähen seuraavana päivänä hakeen töitä . . . ja hitot, seuraava päivä menee samaa rataa kuin tähäinki asti . . .”

”Rennompana olevinaan”

Nuorella työläisellä on takanaan ammattikoulutus ja vakituinen työpaikka löytyi aikoinaan jouheasti. Saman työn tekeminen vuodesta toiseen samassa teollisuuslaitoksessa on alkanut kuitenkin kyllästyttää. Lisäksi alkoholin käyttö on aiheuttanut työstä poissaoloja maanantaisin; joskus työhön paluu onnistuu vain työtovereiden ”auttamana”. Työsuhteen jatkuminen on vaarassa.

”Konehuoltomiehenä, korjataan ja huolletaan, puretaan ja kootaan . . . joskus ottaa päähän, eihän se työ kai muuta kuin saa rahaa . . . joskus käyny niinkin, että muu porukka tehny hommat, itte oon menny nukkuun jonnekin piiloon . . . onhan niitä tullu, huomautuksia, epävirallisia ja virallisia . . .”

Nuoren työläisen elämänvaiheita ovat sävyttäneet ihmissuhdeongelmat. Avoliittoon hän

meni alle 20-vuotiaana, pian saatiin myös perheenlisäystä. Yhteistä onnea ei kuitenkaan riittänyt kauan, sillä perheenisän rooliin nuori työläinen ei vakiintunut. Ero oli edessä. Kapakka on toiminut kiintopisteenä elämän myllerryksissä.

”Biljardia Maltaanjyvässä, ei sitä selvin päin kukaan pelaa, ainakaan Maltaanjyvässä . . . se oli aina hyvä syy lähteä pelaan biljardii useinki, varsinkin avoliiton aikana . . . harrastamaan . . .”

Avoliiton jälkeiset yritykset elämäkumppanin löytämiseksi ovat kaatuneet samoihin syihin kuin avoliittokin: liialliseen alkoholin käyttöön ja sen mukanaan tuomaan aggressiivisuuteen. Kontaktit vastakkaiseen sukupuoleen eivät nuorelta työläiseltä onnistu ilman alkoholin rohkaisua, mutta alkoholin ottaminen puolestaan johtaa liialliseen käyttöön, jolloin mikään ei tahdo onnistua.

Nuoren työläisen alkoholin käyttö säilyi pitkään viikonvaihejuomisena. Vuosien mittaan viikonvaihteet ovat alkaneet pidentyä ja käytön kontrollointi vaikeutua.

”Säännöllistä, ei varmasti montaa viikonloppua oo jääny, ettei olis tullu juopoteltua . . . sitten tuli semmonen vaihe, että tuli torstaina alotettua, viikollakin . . . muuttunu nykyisin semmoseks, että vaikka löytäis ittensä aamulla ojasta, sitä ei kauheesti ihmettelis . . . palautunu oikeastaan samanlaiseks kuin joskus kölvänänä, ei välitä . . .”

Nuori työläinen kuvailee itseään jännittäjäksi. Monet asiat, ihmiset ja tilanteet ovat ahdistaneet, jääneet sisimpään hautumaan. Selvin päin nuori työläinen ei ole osannut itseään ja tunteitaan purkaa, avuksi on tarvittu alkoholia.

”Toi puhuminen niin pirun vaikeeta, mää sulkeudun itteeni, patoutuu sisään kaikki . . . auttaa kun jotain höpöttää, höhössä . . . sellanen laukasija, tuntuu jatkuvasti, että on semmonen pieni lukko päällä, joka perjantaina avataan ja yleensä maanantaina laitetaan kii . . .”

Nuori työläinen kokee olevansa uudelleenarvioinnin edessä: mitä, miten ja miksi on tullut tehdyksi ja miten tästä eteenpäin? ”Ryhdistäytymiseen”, itsensä kokoamiseen, olisi pystyttävä, muuten alkoholi vie mukanaan pelkkiin menetyksiin. ”Kolmenkymppin kriisin” selvittä-

minen on polttava sisäinen kysymys ja kamppailun aihe (Erko 1977, 19—24).

”Elämän persmäki on lyhyt mutta liukas”

Keski-ikäinen ammattimies jakaa elämänsä kolmeen vaiheeseen. Menneisyyteen kuuluvat perheen perustaminen, perheen kasvaminen sekä kova työnteko oman asunnon hankkimiseksi ja perheen elintason nostamiseksi.

”Mulla oli neljä lasta ja yhen miehen palakalla elettiin ja piti niitä velkojakin maksaa, jostakin oli rahaa saatava . . . olin sitten komennustöissä, tarkotuksella ihan, että mää elän päivärahalla ja perhe sillä palakalla, saa paremmin velat pois.”

Reissuhommissa ammattimies oppi myös alkoholin käytön. Vierailta paikkakunnilla juominen ja ravintolaillat olivat ainoa harrastus. Miehen tuli kestää sekä kovan työnteon että kovan juomisen rasitukset, täyttää miehen mitta (Sulkunen & al. 1985, 281).

”Istuttiin iltaa ja juotiin vodkaa . . . Puolassa mää olin ykstoista kuukautta ja sen aikana kuus päivää jäi väliin etten ottanu . . . keskimäärin pullo illassa otettiin ja päivät tehtiin töitä, ei siinä sen kummempaa . . .”

Nykyisyys alkoi avioerosta. Ammattimiehen avioliitto ei kestänyt pitkiä kotoa poissaoloja eikä alkoholin käytön lisääntymistä. Epäilyt ja jännitteet puolin ja toisin lisääntyivät, yhteinen pohja mureni. Ammattimiehen avioero tapahtui suomalaisen miehen tyyliin: mies lähti. Koti jäi vaimolle ja lapsille.

”Otin vaan reppuni ja läksin, otin kassillisen tavaraa ja jätin kaikki . . . meni koti, perhe, elämä sekasin, kaikki mitä oli saanu siihen saakka pykerrettyä kasaan . . . meni koko maailma nurin . . .”

Avioeron jälkeistä aikaa ammattimies pitää elämänsä alamäkenä. Elämän aikaisemmilta päämääriltä katosi mieli. Tulivat ensimmäiset pitkäaikaiset juomisputket, jolloin ”millään ei ollut mitään väliä”. Juominen oli kuin uhmaa — mies ei pienistä välitä — ja uuden vapauden maksimoimista.

Jonkin verran ammattimiehen elämänmeno on rauhoittanut uuden ystävättären löytäminen. Suhdetta ei ole vakinaistettu, molemmat elävät omaa itsenäistä elämäänsä, mutta

ammattimiehen vapaa-ajan viettoon ystävätär on tuonut uusia harrastuksia.

Työpaikkaa ammattimies on joutunut muutamia kertoja vaihtamaan, mutta uusi työ on toistaiseksi aina löytynyt. Vahva ammattidentiteetti on silti kärsinyt kolhuja: työkuunto ja arvostus ovat kovan juomisen vuoksi väkisin heikentyneet.

Ammattimiestä voisi kutsua tuurijuopoksi. Kaksi kolme kertaa vuodessa yhtäjaksoinen juominen kestää useita viikkoja, välillä ammattimies on täysin raittiina ja välillä käyttö on varsin kohtuullista sauna- ja seurustelukäyttöä, kunnes viina taas vie miehen.

Alkoholia ammattimies arvelee käyttäneensä rentouttajana, ”lääkkeeksi”. Kun asiat eivät sujuneet toivotulla tavalla, kun stressi tai huolet painoivat, alkoholi toi ainakin hetken lohdun, unohduksen.

”Teki sen helpoimman mukaan aina kun kännin otin . . . kaikki tommoset pienet takaiskut, mitä nyt viikoittain kokee, ne oli helpompi ottaa vastaan, sijoittaa omalle paikalleen.”

Ammattimiehen tuntoihin sisältyy annos pettymystä, ripaus katkeruutta ja hyppysellinen itsesääliä. Onko elämän sirpaleista rakennettavissa kolmas, uusi elämänvaihe? Työ ja ystävätär ovat ammattimiehen kiinnostuskohdat, mutta toistaiseksi kumpikaan ei ole alkoholiongelmiä ratkaissut.

”Kai vähän niinku itteensä on pettynyt, tässä tilanteessa on . . . kaikki menny mitä nuorena saanu hankittua . . . tätä rataa menny, niin kai se oppiminen on jäänyt vähiin . . . mutta jos pääsee kuiville, niin jos sitä vaikka oppis vielä jotain ja olis vielä joku kakkarasa tässä taikinnassa . . . parempi kuin tähän asti.”

”Mihinkäs tästä enää”

Keski-ikäisen esimiehen työura on ollut nousujohteinen. Vaikka koulunkäynti jäi kansakouluun, tie on vienyt työmiehestä työnjohtajan kautta esimiestehtäviin. Esimiehellä on ollut pystyvän, luotettavan työntekijän maine.

Esimiehen elämä on sujunut lähtökohtiinsa nähden hyvin, elämän julkisivu on kunnossa: avioliitto kestänyt yli 20 vuotta, kaksi lasta kasvatettu aikuisiksi ja omakotitalo rakennettu.

Alkoholin käyttö on tuonut kuitenkin säröjä esimiehen avioliittoon, aiheuttanut ”sanomisia puolin ja toisin”. Asiasta puhuminen ei ole oikein onnistunut. Puolisoiden välit eivät ole rikkoutuneet, mutta alkoholi on aiheuttanut eräänlaista tasapainoilua vuosikausia.

”Aika hyvin muuten menny, mutta tää viina joskus aina tuo semmosta sanomista mukaan, ristiriitoja tietysti ollu, mutta sovittu tähän asti, ei välejä rikkonu . . . vaimon kanskaan mää en oo paljon tämmösistä (alkoholin käytöstä, J. T.) puhunu, sitähän se on valittanukkin, asiat saattas selvitä ihan kotona, mut . . . kun ei auke . . . mää oon semmonen jupu . . .”

Esimiehen alkoholin käyttö alkoi aikoinaan paljolti työpaikan tutustumis- ja saunailloista. Myöhemmin, esimiehenä, alkoholin käyttö on kuulunut kiinteästi ja ”laillisesti” työn edustustehtäviin. Vähitellen esimiehen työteho on laskenut, ja krapularyyppyjen vuoksi aamuiset työhönmenot sisältävät joskus omat riskinsä.

”Meillä rupes oleen kaikkia tilaisuuksia, ensteks oli jotain opetusta ja tän tyyppistä, sitten lopuks illalla otettiin . . . yhteen aikaan oli kauheeta muotia, kuljettaa kaikki laitosten päälliköt illastamassa, mää asiakkaiden kanssa jouduin kulkeen kolmenakin iltana viikossa istumassa kapakassa ja muuta, siitä se rupes kehittyyn . . . jossain vaiheessa tuli mukaan, että aamulla pääkipu niin täyty saada parannusta pikkusen, töihin mennessä aamuryyppy joskus, paxia päälle ja koettanu väistellä miehiä töissä.”

Esimiehen alkoholin käyttöä voisi nimittää tissuteluksi. Osaksi työ ja edustaminen, osaksi vaimo ja perhe ovat rajoittaneet käyttöä niin, ettei se ole muodostunut näkyväksi, humalakeskeiseksi. Vaimon lähdettyä työhön, omakotitalon valmistuttua ja lasten kasvettua kotoa ulos esimiehelle on jäänyt enemmän aikaa ja mahdollisuuksia tissutella myös kotona.

”Pidän pahimpana just semmosta hiljasta jatkuvuutta, pienessä sievässä kaiket ehtoot . . . mitään syytä ollu oikein koskaan, se on joku tapa, niinku tupakkakin.”

Esimies kokee olevansa elämänsä lakipisteessä (Eskola 1982, 225). Elämä on sujunut ulkonaisesti hyvin, mutta sisältä päin elämään on hiipinyt merkittävä tyhjiys. Elämän kohokohdat tuntuvat jääneen taakse, kaikki saavutettavissa oleva on saavutettu. Uusia päämääriä on vaikea asettaa. Alkoholista on muodos-

tunut tapa, ajanviete, iltojen hiljainen seurallinen.

”Mää taidan olla niinkun urani huipulla, asunto on tullu tehtyä ja hyvä työpaikka on . . . mihinkäs mää tästä enää meen, en tiedä oikein mitä mää tavottelisin enää . . . jos olis joku tavote, niin ei kai sitä viinaan niin koskiskaan, menis aika muuhun.”

Rentoutuminen, tapa, riippuvuus

Ensimmäistä kertaa katkaisuhoidon hakeutuneiden miesten omat perustelut heidän alkoholin käytölleen tiivistyvät tyypillisesti rentoutumis-, tapa- ja sosiaalisiin perusteluihin (vrt. Simpura 1978, 13—14).

Rentoutumiseen vetoavat nuori työläinen ja keski-ikäinen ammattimies. Työläiselle rentoutuminen tapahtuu ennen kaikkea suhteessa toisiin ihmisiin, itsensä ilmaisemisen ja sosiaalisten kontaktien helpottamiseksi. Ammattimiehelle rentoutuminen on merkinnyt kovasta työstä palautumista ja elämän vastoinkäymisten kohtaamisen pehmentämistä.

Nuori työtön ja keski-ikäinen esimies pitävät alkoholin käyttöään opittuna käyttäytymistapana, jolle ei löydy erityistä syytä. Nuorelle työttömälle alkoholin käyttö on nuoresta pitäen tullut kiinteäksi elämänmuodon osaksi, ainoaksi ”säpinän” tuojaksi. Esimiehen alkoholin käyttö on alkanut ja lisääntynyt työn mukana ja tullut vähitellen myös vapaa-ajan ja koti-iltojen hiljaiseksi seuralaiseksi.

Miesten elämänkaarina vasten alkoholin käytön kehittyminen jakaantuu kolmeen vaiheeseen. Aloitusvaiheessa alkoholi on ollut uusi löytö ja kokemus, joka on monin tavoin vastannut myönteisesti miesten tunnekokemuksiin ja -tarpeisiin. Alkoholi on ollut ennen kaikkea väliteollisessä asemassa: alkoholin välittämänä apua on todella tuntunut löytyvän.

Toisessa vaiheessa alkoholin käyttö muuttuu tilapäisestä auttajasta käyttäytymistavaksi, johon turvaudutaan entistä säännöllisemmin. Alkoholi kiertyy osaksi miesten elämäntapaa.

Kolmannessa vaiheessa alkoholin käyttö muodostuu riippuvuudeksi, juominen ongelmalliseksi, elämäntapa alkoholikeskeiseksi. Käytön aiheuttamat haitat kasvavat ja ”normaalielämän” vaatimusten täyttäminen vaikeutuu. Alkuperäisiä perusteluja ajatellen

alkoholin suhde muihin elämäntoimintoihin on kääntynyt nurin, päinvastaiseksi (Weckroth 1984, 105). Alkoholi on vaihtunut välineestä arvoksi sinänsä.

Viritys, päihtymys, humala

Alkoholin käyttö on läpi miesten elämänvaiheiden liittynyt monitasoisesti ja monisäikeisesti miesten elämäkokonaisuuteen. Alkoholin käyttö kiinnittyy ensinnäkin miesten yksilöllisiin, persoonallisiin, tunteisiin, tarpeisiin ja tavoitteisiin. Alkoholi tuottaa yksilöpsykologisen viritystilan, päihtymyksen, jossa yksilön tietoinen kontrolli heikkenee ja jossa elämysten, vapautuneiden tunteiden tasolla voi kohdata oman itsensä, ”puhdistautua” (Virtanen 1981, 81—82).

Paitsi yksilöön itseensä alkoholin käyttö suuntautuu myös toisiin ihmisiin. Juominen on useimmiten sosiaalinen tapahtuma, jossa haetaan kosketusta toisiin. Ihmisen yhtenä perusominaisuutena on pyrkiä osaksi laajempaa sosiaalista subjektia, tulla minästä meiksi (Weckroth 1984, 104). Alkoholi toimii enemmän tai vähemmän keinotekoisena sosiaalisena voiteluaineena, yhteisyyden solidaarisuusriitinä.

Päihtymyksen yksilöpsykologinen viritys viittaa perinteiseen suomalaiseen juomiseen: humalahakuiseen, myyttisen toisen todellisuuden etsintään. Sosiaalinen voitelu viittaa puolestaan alkoholin käytön sosiaalisiin merkityksiin, joita suomalaisen yhteiskunnan muutosten myötä on alkoholin käyttöön kiinnittynyt: ostensiivisiin, integroiviin ja identifioiviin merkityksiin (Sulkunen 1980, 151—155).

Alkoholin käytön kulttuurinen taso ilmentää miehillä nimenomaan identifioivia sosiaalisia merkityksiä. Suomalaisen juomisen kulttuuriset merkityksethän on todettu pohjimmiltaan miehiseksi ja työväenluokkaisiksi, miehistä ajattelutapaa kantaviksi. Keskeiset teemat pureutuvat miehen ja työn sekä miehen ja naisen väliseen suhteeseen (Alasuutari & Siltaari 1983, 11—16, 79—89; Falk 1985, 35—36; Sulkunen & al. 1985, 246—284, 293).

Kova työnteko on perinteisesti miehisyiden merkki — niin myös juominen. Mies muokkaa ja alistaa työllään luontoa ja ansaitsee vastapainoksi vapauden juoda; tosi mies kestää sekä

työnteon että juomisen rasitukset (vrt. keski-ikäinen ammattimies). Toisaalta työläisen työ on yhä enemmän sidottua ja kontrolloitua, miehen ulkopuolelta pakonomaisesti määräytyvää. Vapaus ja itsensä toteuttaminen on etsittävä työn ulkopuolelta, alkoholin vauhdittamana (vrt. nuori työläinen).

Samoja hallitsemisen ja hallittuna olemisen — vapauden ja kontrollin — ristiriitaisia jännitteitä sisältyy miehen ja naisen suhteeseen. Toisaalta mies haluaa hallita ja huoltaa naisensa, toisaalta hän kaipaa naiselta hoivaa, huolenpitoa, ymmärrystä. Samoin kuin työ saattaa naisen hoiva kuitenkin muuttua miehen mielessä kontrolliksi, palkkatyöläisarjen alistavuuden edustajaksi, jota on paettava alkoholin vapauteen. Alkoholi symbolisoituu miehen ja naisen erottajaksi. Naisen mielestä mies on vastuuton, miehen mielestä nainen ei ymmärrä miestä. Tasapainoista suhdetta on vaikea saavuttaa.

Paremminkin kuin muuttuvassa yhteiskunnassa ja epäjärjestykseen pyrkivässä todellisuudessa voidaan humalassa jakaa elämyksellisesti miehisen kulttuurisen identifioitumisen arvoja ja asenteita. Lasin ääressä mies voi jälleen olla mies ja hankalaksi osoittautunut nainenkin asettuu omalle paikalleen. Arjen ahdistavat kuviot rikotaan ja asiat asetetaan kohdalleen — edes hetkeksi.

Elämäntapa ja alkoholi

”Ei suomalaisen sielu lennä
kuin humalassa
pakko on mennä
maailman katolle ja huutaa:
jumalauta minä elän!”

Alkoholin käyttö on kiinnittynyt monisäikeisesti miesten elämänvaiheisiin, elämäntilanteeseen ja elämäntapaan. Yhtäältä alkoholin käyttö kohdistuu omaan itseen: yksilöllisten tunnetilojen käsittelemiseen päihtymyksen virittämänä. Toisaalta alkoholi sosiaalisena voiteluaineena auttaa tulemaan joksikin suhteessa toisiin ihmisiin. Kolmanneksi alkoholin käyttöön sisältyy miehisen identifioitumisen kulttuurisia merkityksiä, kulttuurinen humala, jossa maailmaa asetetaan kohdalleen. Alkoholin käytössä yhdistyvät yksilölliset, sosiaaliset

ja kulttuuriset ainekset, pohjanaan yhteiskunnan konkreettiset elinolosuhteet ja niiden muutokset, elämisen ehdot.

Lauri Rauhalan (1985, 24—38) mukaan ihmisen olemassaolon yhtä aikaa ja ykseytenä vaikuttavat perusmuodot ovat kehollisuus (olemassaolo orgaanisena olentona), tajunnallisuus (psykkis-henkinen olemassaolo) ja situationaalisuus (olemassaolo suhteina todellisuuteen).

Tämä holistinen ihmiskäsitys ehkä selventää alkoholin käytön monimerkitysisyyttä: alkoholi vaikuttaa ihmisen olemassaolon jokaiseen perusmuotoon. Alkoholin aineelliset ominaisuudet sekoittavat kehon keskushermoston toimintaa ja synnyttävät yksilöllisen tajunnallisen elämyksen, päihtymyksen. Yhtä lailla alkoholi muokkaa tajunnan ja tilanteen suhdetta, niitä mieliä ja merkityksiä, joiden kautta ihminen on ymmärtävällä tavalla suhteessa ympäristöönsä, toisiin ihmisiin, kulttuuriin ja yhteiskuntaan.

Martti Lindqvistin (1984, 147) mukaan mielekäs elämäntapa sisältää kaksi ulottuvuutta: matkan minuuteen ja ympäröivään todellisuuteen sekä näiden suhteen kokonaisuuden hahmottamisen. Ihminen muuttuu todelliseksi minuutensa ja maailman rajapinnassa. Minän ja maailman leikkauspintaa — omien pyrkimysten ja ulkoisen todellisuuden kohtaamista — alkoholi mitä ilmeisimmin monin tavoin säätelee ja pehmentää.

Alkoholin käytön funktiot ja merkitykset kiinnittyvät elämäntapaan, pyrkimykseen saavuttaa subjektiivisesti jäsentyneet, mielekäs suhde elämisen ehtoihin, toisiin ihmisiin ja omaan itseen, saavuttaa mielekäs tapa elää. Alkoholi kiinnittyy osaksi ihmisen elämänpäämäärien ympärille integroitunutta elämänkokonaisuutta (Eskola 1985, 79).

Siten humalan ”myytit” eivät ole oma irratiionaalinen maailmansa vaan tiukasti arjen todellisuudesta ja ongelmista nousevia. Alkoholin käyttö viestittää osaltaan halua arjen hallintaan, mielekkääseen elämään, ”elämähimoa” (Weckroth 1984, 106).

Pitkäaikaisen juomisen myötä ensimmäistä kertaa katkaisuhoidon hakeutuneiden miesten alkoholin käyttö on muuttunut välineellisestä auttajasta pakonomaiseksi riippuvuudeksi, vapauttajasta vangitsijaksi. Alkoholin käyttö

onkin jäänyt ainoaksi elämänsisällöksi, elämänkulun määrääjäksi. Niin kauan kuin juomisen tilalle ei löydy mielekkäitä vaihtoehtoja, ”murheesta ja tyhjyydestä valitaan murhe” (Sipilä 1985, 67). Vaikka juominen on johtanut moniin murheisiin elämän eri alueilla, juomiseen liittyy edelleenkin niin paljon vaivannäköä, elämyksiä ja tapahtumia, että ne voittavat elämän tyhjyyden.

Kirjallisuus

Alasuutari, Pertti & Siltari, Jorma: Miehen vapauden valtakunta. Tutkimus lähiöravintolan tikkakulttuurista. Tampereen yliopiston yhteiskuntatieteiden tutkimuslaitos, tutkimuksia, sarja B 37/1983. Tampere: Tampereen yliopisto, 1983

Erko, Sakari: Haaveiden romuttuminen eli kolmenkymmenen kriisi. *Tiimi* 1977:3, 19—24

Eskola, Antti: Persoonallisuustyypeistä elämäntapaan. Persoonallisuustutkimuksen metodologisia opetuksia. Juva: WSOY, 1985

Eskola, Antti: Vuorovaikutus, muutos, merkitys. Sosiaalipsykologian perusteiden kriittinen tarkastelu. Helsinki: Tammi, 1982

Falk, Pasi: Vaimoni ei ymmärrä minua. Teoksessa: Helminen, Seppo & Hurri, Merja (toim.): Miehen mallit. Helsinki: Kirjayhtymä, 1985

Kalliojärvi, Merja-Riitta: Alkoholin väärinkäyttäjien kehitystausta. Psykologian pro gradu -tutkielma. Tampere: Tampereen yliopisto, 1983

Lindqvist, Martti: Hyvä elämä. Erään mahdollisen maailman luonnos. Keuruu: Otava, 1984

Rauhala, Lauri: Ihmiskäsitys ihmistyössä. Jyväskylä: Gaudeamus, 1985

Roos, Jeja-Pekka: Elämisen laatu ja elämäntapa 1970-luvulla. Teoksessa: Alasuutari, Pertti (toim.): Keskustelua laadullisesta sosiaalitutkimuksesta. Tampereen yliopiston yhteiskuntatieteiden tutkimuslaitos, sarja C 28/1984. Tampere: Tampereen yliopisto, 1984

Saarto, Ari: Alkoholistien elämäntapa elämäkertojen perusteella. Järvenpään sosiaalisairaalan julkaisuja 22/1983. Järvenpää: Järvenpään sosiaalisairaala, 1983

Savio, Annikki & Sulkunen, Pekka (toim.): Alkoholistihuollon keinot ja tuloksellisuus. Järvenpään sosiaalisairaalan julkaisuja 1/1978. Järvenpää: Järvenpään sosiaalisairaala, 1978

Simpura, Jussi: Alkoholi suomalaisten mielissä. Alkoholiasenteet, alkoholin käytön perustelut ja alkoholimieli-piteet vuosina 1969 ja 1978. Seloste 115/1978. Helsinki: Alkoholipoliittinen tutkimuslaitos, 1978

Sipilä, Jorma: Sosiaalipoliittikan tulevaisuus. Helsinki: Tammi, 1985

Sulkunen, Pekka: Alkoholin kulutus ja elinolojen muutos toisen maailmansodan jälkeen. Sosiaalipoliittisen yhdistyksen vuosikirja 5 (1980). Vammala 1980

Sulkunen, Pekka & Alasuutari, Pertti & Nätkin, Ritva & Kinnunen, Merja: Lähiöravintola. Helsinki: Otava, 1985

Tourunen, Jouni: Ensimmäistä kertaa katkaisuhuitoon hakeutuminen: elämäntilanne ja alkoholi. Tutkimus Tampereen A-klinikan katkaisuhuitoasemalla kesällä 1985 ensimmäistä kertaa olleiden miesten hoitoon hakeutumisesta, elämäntilanteesta ja alkoholinkäytöstä. A-klinikkasäätiö, julkaisusarja B 3/1986. Helsinki: A-klinikkasäätiö, 1986

Weckroth, Klaus: Ajatuksia ihmisen toiminnasta ja sen tutkimisesta. Tampereen yliopiston sosiologian ja sosiaalipsykologian laitoksen sarja A: tutkimuksia 4/1984. Tampere: Tampereen yliopisto, 1984

Virtanen, Matti: Viritys, päihtymys, juominen. Alkoholipoliittikka 46 (1981): 2, 81—83.

English Summary

Jouni Tourunen: Ensi kertaa katkaisuhuitoon hakeutuneiden miesten elämäntilanne (Situation of men seeking detoxification for the first time)

The article surveys the situation of men seeking detoxification for the first time and the consumption of alcohol as part of these men's way of life. The article is based on data gathered in one treatment centre from 109 first-timers and on 23 thematic interviews.

The men can be divided into two generations according to their age, social background and attitude to life: middle-aged and young. It is further possible to divide both generations in two so that there are altogether four types of situation: young unemployed, young industrial worker, middle-aged craftsman and middle-aged executive.

The various types are clearly in different situations and

have different central problems in their lives; alcohol is consumed in different ways and for different reasons. A common feature, however, is that the use of alcohol has become a problem and disturbs normal life. Over the years alcohol has attained an increasingly important role in men's lives; it has changed from a means to an end as such, from a liberator to an prisoner.

The importance and function of alcohol use is linked to a person's way of life: to one's ambition of reaching a subjectively organized, meaningful relation to society, to various aspects of life, to other people and to oneself. The use of alcohol stems from the reality and problems of everyday life and it reflects the user's desire to cope with these problems. Alcohol has helped one to balance the encounter between oneself and the world — between one's own aspirations and outside reality.